

*Тімохін Віктор Олександрович, доктор архітектури, професор,
завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету будівництва і архітектури*
**РЕГІОНАЛІЗМ І АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНІ
ПРОБЛЕМИ УРБАНІЗАЦІЇ**

Сьогодні, у різноманітних природничих і гуманітарних галузях знання та культури, таких як філософія та мистецтвознавство, соціологія та етнографія, економгеографія та історія, економіка і політика, архітектура та містобудування тощо, поняття «регіон» та його похідні за чисельністю посилань на ці терміни, мабуть, перевершують цитування таких загальноживаних понять як «середовище», «комунікація», «інформація», «урбанізація» тощо, народжених процесами глобального поширення масової культури постмодерністської доби. Очевидно, це пояснюється тим, що і в науці, і в мистецтві, і в релігії прагнення, з одного боку, до модерністської самодостатності, а з іншого – до постмодерністського «радикального еkleктизму», призвели до, по-перше, досить розмитої універсальності термінів і понять регіоналізму, а по-друге, – до їх «заземлення» і, так би мовити, «регіоналізації» в конкретних галузях знання та культури.

Разом з тим деякі вчені продовжують вважати, що ця група досить універсальних понять стає залежною, насамперед, від масштабності і багатоманітності контексту їх вживання, тобто від просторово-часових і соціально-економічних обмежень і факторів. При цьому наголошується, що характеристика «регіональний» відноситься «...до складного простору, розчленованого на взаємозв'язані територіальні частини, кожна з котрих володіє специфікою та єдністю» [1, с. 166]. Цей простір стає об'єктом регіональної політики, яка «... виходить з факту (чи визнає факт) регіональної дискретності простору, нерівнозначності регіонів за факторами розвитку і цілям, внаслідок чого сама політика будується диференційовано» [1, с. 91].

Інші дослідники диференціацію регіональної політики пов'язують із величезною різноманітністю факторів впливу, що породжують не меншу багатоманітність проблем, наголошуючи на їх індивідуальному характері. «Скільки районів – стільки проблем, стільки неповторних сполучень явищ, що підлягають аналізу. Їх калейдоскоп воістину нескінчений» [2, с. 274]. Вихід з цього складного становища вбачається в тому, що «... управляти розвитком міст можна тільки за умови врахування об'єктивних закономірностей їх формування, а для пізнання цих закономірностей необхідні об'єднані зусилля представників багатьох наук і дисциплін: архітекторів, географів, філософів, соціологів, економістів, інженерів, гігієністів, спеціалістів з інформатики т. ін.» [2, с. 359].

Сьогодні багато архітекторів і містобудівників схиляються до думки про необхідність відходу від жорстких і прагматичних схем управління розвитком

міст й урбанізованих територій і переходу до нових видів проектування, де «...оточення крупного міста може набути естетичної форми» [3, с. 112]. Пошук таких форм базується на впевненості, що «...форма міста, чи тим більше регіону, не може виражати якійсь один зверхпорядок, вона повинна бути складного рисунку – неперервною і цілісною, рухомою і взаємниченою. Вона повинна бути досить гнучкою, щоби відповідати навичкам сприйняття тисяч людей.., які мають потребу не тільки в оточенні, що задовільно організовано, але й в оточенні, що володіє символічним забарвленням і поетичним змістом» [3, с. 212].

При цьому наголошується на тому, що для управлінців «...образна структура регіонального масштабу, є чимось езотеричним і взаємниченим, у той час, коли для більшості людей весь регіон чи його крупний фрагмент – це очевидний життєвий простір» [3, с. 236]. На жаль у цьому підході поза увагою залишаються індивідуальні відмінності у психології сприйняття простору і часу мешканців регіону, а предметом дослідження стають «...насамперед «громадські образи», картини, що належать множинам мешканців міста – своєрідні зони згоди, що виникають у взаємодії матеріальної дійсності, загальної культури і базової фізіологічної спільності» [3, с. 20]. У цьому разі в коло досліджень, проектування і управління фактично не включені особливості сприйняття, психологічні і культурні відмінності, а також ментальність й індивідуальність окремих громад мешканців, що поступово сформувалися на території району і, як правило, існують в прихованому латентному стані.

До спроб виділення і розрізнення видів і типів громад і спільнот мешканців урбанізованих територій, як суб'єктів регіональної політики, окрім стародавніх «осілих і кочівників», «колоністів і переселенців», сьогодні додаються категорії «зайнятих, частково зайнятих і безробітних (Д. Форрестер), «комунікантів і ком'ютерів» (Р. Мерфі), «гуманістів, менеджерів, службовців і робітників» (Р. Ледру). Інший напрямок, який базувався на психологічних дослідженнях К. Юнга і соціонічних дослідженнях А. Аугустанавічуте, пов'язаний з пропозиціями щодо врахування ментальності 16 соціонічних типів спільнот. Л. М. Гумільов пов'язував розвиток кожного етносу із трьома його незмінними громадами – «пасеїстами, актуалістами і футуристами», які у своїй життєдіяльності, у колонізації й урбанізації територій надавали перевагу відповідно минулому, теперішньому чи майбутньому.

Схожі за змістом пропозиції, що стосуються проблем ліквідації непримиримих протистоянь між цивілізацією і культурою, соціологією і психологією, між глобальною масовою і регіональною культурами, завжди привертали увагу теоретиків і практиків у сучасній архітектурі та містобудуванні. До таких пропозицій відноситься концепція «критичного регіоналізму», в основі якої лежить аналіз культурологічних проблем сучасного суспільства, в тому числі глобальної урбанізації, пов'язаних з тим, що «...єдина світова цивілізація створюється ціною втрати культурних ресурсів.., і людство, що у своїй масі наблизилось до основ споживацької культури, зупинилось на рівні якоїсь субкультури» (П. Рікер) [4, с. 460]. При цьому висловлюються

сподівання на підвищення ролі регіональної культури, «духа регіону» і його сили, «...яка полягає в тому, що він має значимість для світу, що знаходиться поза регіоном» (П. Харріс) [4, с. 471].

Відштовхуючись від цих положень, «...критичний регіоналізм розвивається у тих культурних «проміжках», котрі тим чи іншим способом уникають оптимізуючого тиску всесвітньої цивілізації» [4, с. 481]. У цих «проміжках» набуває чинності відхід від архітектурно-містобудівних принципів модернізму, перенос акцентів з окремих об'єктів на середовище, «форму» і «дух» місця, активне протистояння «...сентиментальній симуляції місцевих традицій» і «головній тенденції епохи панування засобів масової інформації, що орієнтується на заміну досвіду інформацією» [4, с. 481].

Хоча концепція «критичного регіоналізму» намічає деякі шляхи вирішення проблем співіснування глобальної і локальної культур, універсалізму, індивідуалізму й еkleктизму в теорії і практиці розвитку суцільно урбанізованого і регіонального середовища, поза її межами все ще залишається низка ключових проблем сучасного регіоналізму. Насамперед до них слід віднести відсутність досліджень і рекомендацій щодо диференціації існуючої субкультурної маси «населення» на конкретні громади мешканців із власними лініями поведінки, з власною ментальністю, цілями й цінностями життєдіяльності. Наступна проблема пов'язана із нез'ясованими пріоритетами у виборі підходящого для кожної громади чи спільноти відповідного їй типу урбанізованого середовища.

Ці та інші супутні проблеми у своїй сукупності породжують більш масштабну проблему занадто заорганізованого нормами і правилами урбанізованого середовища, універсального для всіх типів громад і спільнот мешканців. Мова йде про існуюче тотальне домінування жорсткої організації і відповідної диктаторської регіональної політики над гнучкою функціональною самоорганізацією громад мешканців і просторовою самоорганізацією розпланування регіону. У сучасній архітектурі та містобудуванні існують приклади врахування особливостей культури і самоорганізації мешканців конкретних регіонів. У вітчизняних дослідженнях існують спроби залучити до сфери регіонального планування різноманітність культур мешканців 12 етнічних регіонів України [5, с. 77]. У другій половині ХХ ст., за кордоном на противагу політиці тотальної урбанізації виник, так званий, урбанічний рух, у межах якого «... терміну «урбанізм», що асоціюється з архітектурою «порядку», повинен протиставлятися... альтернативний термін «урбаніка», який означає «... способи використання і розвитку міст, а також їх людських й архітектурних можливостей» [6, с. 175]. Реалізацію цього внутрішнього потенціалу пропонували здійснювати в межах партисипаційного руху, що базувався на самоорганізації міських громад і колективів проектувальників, що об'єднували в боротьбі із занадто заорганізованою системою управління і жорсткою регіональною політикою в процесах «захисаючого (адвокативного)», «альтернативного» і «арбітражного» проектування.

Ще один крок до вирішення вищезазначених проблем здійснюється у межах міської синергетики, чи, по-іншому, урбосинергетики. Предметом цієї теорії стає

просторова, часова і функціональна самоорганізація міських громад і мешканців урбанізованих територій, планувальна самоорганізація міст і регіонів. Суб'єктами процесів самоорганізації, їх рушійною силою стають громади і спільноти мешканців, серед яких виділяються «містяни», «слободяни», «урбодяни» і «поселяни» [7]. При цьому, містяни (пасейсти), які надають перевагу минулому, прагнуть розселитися в історичних частинах міст, в міській тканині. Слободяни (актуалісти), для яких не важливі здобутки минулого і традиції, живуть сьогоднішнім днем і, як правило, обирають для розселення нові райони міст і поселення регіонів в зонах впливу їх планувальних каркасів. Для урбодян (футуристів), котрі віддають перевагу здобуткам майбутнього і для цього вимушені багато пересуватись, розселяються поблизу потужних транспортно-пересадкових вузлів і магістралей, що в сукупності із багатоповерховою щільною забудовою формують урбанізовані ландшафти. На межі цих урболандшафтів, які поступово об'єднуються у суцільну урбооболонку, розселяються поселяни (аномалісти), для котрих плин часу не є важливим і які створюють основу для виникнення спільноти нових «містян» – мешканців екуменополісу – міста планетарного масштабу [7].

Із цих позицій урбосинергетична концепція може стати підґрунтям і основою для вирішення сучасних проблем протистояння і конфліктів між урбанізацією і регіональною культурою, універсалізацією й індивідуалізацією життєдіяльності міських спільнот, між жорсткою організацією і гнучкою самоорганізацією регіонів. Вочевидь, сьогодні настає час, коли «... регіоналізму обмежень протистоїть інший тип регіоналізму – регіоналізм свободи. Це – демонстрація регіона, яка особливо гармонує з новим мисленням часу» (П. Харріс) [4, с. 470].

Список використаних джерел

1. Алаев Э. Б. Экономико-географическая терминология / Э. Б. Алаев – М. : Мысль, 1977. – 199 с.
2. Перцик Е. Н. Среда человека : предвидимое будущее / Е. Н. Перцик. – М. : Мысль, 1990. – 365 с.
3. Линч К. Образ города / К. Линч ; [пер. с англ. В. Л. Глазычева]. – М. : Стройиздат, 1982. – 328 с.
4. Фремpton К. Современная архитектура : Критический взгляд на историю развития / К. Фремpton ; [пер. с англ. Е. А. Дубченко]. – М. : Стройиздат, 1990. – 535 с.
5. Білоконь Ю. М. Регіональне планування (теорія і практика) / Ю. М. Білоконь – К. : Логос, 2003. – 246 с.
6. Рябушин А. В. Творческие противоречия в новейшей архитектуре Запада / А. В. Рябушин, А. Н. Шукурова. – М. : Стройиздат, 1985. – 272 с.
- Тімохін В. О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування / В. О. Тімохін – К. : КНУБА, 2008. – 629 с.